

Helemaal stil wordt het trouwens in dit „spreeuwenhotel” nooit. Ook spreuwen dromen weleens hardop en worden dan door hun „slapies” — eveneens op luidruchtige wijze — tot kalmte gemaand.

Zo in de loop van de maand november beginnen de gasten te vertrekken. Dan verruilen ze hun slaappleats in het vlakke polderland voor een plaatsje in mildere oorden. Maar zodra de lente in het land is, zijn ze weer present en maken ze de oude eendenkooi opnieuw tot een vogelkundige bezienswaardigheid.

Mr. H. A. Foyer

Het Groothertogdom Luxemburg

De bedoeling van dit artikeltje is tweeledig. In de eerste plaats bevat het een paar nuttige wenken voor K.N.N.V.-ers, die van plan zijn in vakantie of op excursie Luxemburg te bezoeken. In aansluiting daarop heb ik geprobeerd in kort bestek een indruk te geven van het landschap, de flora en de fauna. Om te beginnen enkele hulpmiddelen. In het vorige jaar (1955) is een uitstekende kaart van Luxemburg gereedgekomen op schaal 1 : 25.000, in ca. 30 bladen. Alle bijzonderheden betreffende terreingesteldheid, terreinvorm (hoogtelijnen per 5 m) en begroeiing (onderscheiding van loof- en naaldhout, hoog en laag hout), alle wegen en paden zijn er op aangegeven. De prijs is vrij hoog: Bfrs. 32,— per blad, maar indien men langere tijd in een streek blijft loont het zeker enkele bladen aan te schaffen. Verkrijgbaar via de boekhandel.

De Hallerbach

Foto: C. A. den Oudsten

Een aardig boekje voor de tourist met veelzijdige belangstelling schreef Evert Zandstra (Luxemburg, Contact — reis-pockets). Het bevat o.m. een overzichtelijke, maar wel zeer beknopte, geologische beschrijving van het land.

Een zakflora, speciaal voor Luxemburg, bestaat niet. De Luxemburgse botanici gebruiken Binz, Schul- und Exkursionsflora der Schweiz, die in bijna alle gevallen uitsluitel geeft. (Handig formaat maar weinig illustraties; een complete verzameling tekeningen van de in Binz opgenomen planten vindt men in Thommen. Taschenatlas der Schweizer Flora.) Met Heukels of Heimans komt men echter in verreweg de meeste gevallen ook wel uit. Daarnaast kan men profijt trekken van een serie brochures over de flora van het groothertogdom, uitgegeven door het museum te Luxemburg. No. 2 van deze serie geeft een systematische opsomming van alle minder algemene phanerogamen, die in het jaar 1949 in het land zijn gevonden, met vermelding van de vindplaatsen. No. 5 bevat o.a. een interessant plantensociologisch artikel van de hand van de heer Leopold Reichling, botanisch conservator van het museum, over de bossen van de Luxemburgse zandsteen, en een overzicht van de in het groothertogdom gevonden pteridophyten. Geologisch wordt Luxemburg verdeeld in een noordelijk deel, *de Oesling* (devoon, dus primair, voortzetting van de Belgische Ardennen) en een zuidelijk deel, *het Gutland* of *Bon pays* (secundair). De grens loopt ongeveer west-oost, iets ten noorden van Ettelbrück. Deze twee gedeelten zijn ook wat het karakter van het landschap betreft duidelijk verschillend. Zo zijn b.v. de rivierdalen in het noorden veel woester en steiler dan in het zuiden. Voorts is het Gutland (de naam zegt het al) rijker aan goede grond dan de Oesling. Als een gevolg van deze verschillen in terreinvorm en bodemgesteldheid vindt men zware, uitgestrekte eiken- en beukenbossen vooral in het zuidelijk gedeelte. In het noorden zijn de bossen lichter; de steile dalhellingen zijn er vaak begroeid met laag eikenhout of met struiken, waaronder veel brem, die in het voorjaar het landschap een feestelijk aanzien geeft.

De Oesling is gemiddeld een 150 m hoger dan het Gutland. Dit is één van de oorzaken van een kenmerkend verschil in klimaat tussen noord en zuid. De neerslag in de Luxemburgse Ardennen is hoger en de windtemperatuur is enkele graden lager dan in het Gutland.

Het ligt voor de hand dat er een groot aantal verschillen is tussen de Nederlandse en de Luxemburgse flora, als gevolg van de verschillen in ligging, klimaat enz. Het groothertogdom ligt gemiddeld ca. 150 km zuidelijker dan Zuid-Limburg. De hoogte varieert tussen 130 m (Moezeldal) en 560 m. De neerslag is ongeveer gelijk aan die in Nederland. De vochtigheid van de bodem loopt nogal uiteen. Zeer vochtig zijn b.v. de mergelgronden, die zich ten zuiden van de hoofdstad uitstrekken. Deze grond laat het water slecht door, zodat de lager gelegen graslanden in die streek 's winters vaak blank staan. Veel droger is de poreuze Luxemburgse zandsteen, de formatie die het aanzien heeft gegeven aan de steile, diepe valleien, die de stad Luxemburg doorkruisen, en aan de grillige rotspartijen van de zg. *petite Suisse*. Deze waterdoorlatende zandsteen, die rust op een waterondoorlaatbare laag, is een rijk bronnengebied, dat het grootste deel van het drinkwater van het groothertogdom levert.

Een groot deel van de bodem is rijk aan kalk, vooral in het noorden en het

oosten van het Gutland, met inbegrip van de Moezelvallei. De Oesling is overal kalkarm.

Rivieren en beken, meest met fraai beboste oevers, zijn er in overvloed, zoals iedereen, die in Luxemburg is geweest, zich met vreugde zal herinneren. Daarentegen ontbreken meren en plassen, met uitzondering van enkele visvijvers.

Wanneer men de door deze factoren bepaalde flora met een enkel woord zou moeten karakteriseren, dan doet zij het meest denken aan die van onze Zuid-Limburgse landschappen. Natuurlijk zijn er verschillen. Zo komt *het Fagion*, dat volgens de heer Reichling, die ik hierboven noemde, de natuurlijke climax vormt van de flora der Luxemburgse zandsteen, in Nederland niet voor. Hetzelfde geldt voor enkele afzonderlijke soorten (veel zijn het er niet). Maar overigens is er veel overeenstemming, hetgeen niet verwondert indien men denkt aan de vrij grote overeenkomst in standplaatsfactoren en het betrekkelijk geringe verschil in geographische breedte, dat nog niet de helft bedraagt van het verschil tussen Zuid-Limburg en Groningen. Wat de plantenliefhebber het meest treft is het talrijk voorkomen van in Nederland zeldzame soorten: het goudveil (aan de beekjes), vele soorten orchideeën (ik noem hieronder een aantal voorbeelden), de wilde clematis (*Clematis vitalba*), de Kleine kaardebol en in de nazomer de Franjegtiaan en het Fuchs' kruiskruid.

Floristisch is het Gutland het meest interessant. Bijzonder fraai is er de bosflora in het vroege voorjaar. Begin maart wordt de lente al aangekondigd door de roze bloempjes van de peperboompjes, en zes weken later is het een weelde van primula's, anemonen, viooltjes, scilla's en de andere

Zigeunerlay

Foto: C. A. den Oudsten

bekenden van de eiken- en beukenbossen. Van de in het noorden minder bekende planten komen o.a. longenkruid en maagdepalm vrij veel voor. Langs de snelle beekjes in de bosdalen zijn de beide soorten goudveil vrij algemeen.

Rijk aan mooie en interessante planten zijn ook de vochtige hooilanden, die vooral ten zuiden van de stad Luxemburg te vinden zijn. In het voorjaar zien ze geel van de primula's. Verder o.a. veel handekenskruiden (*Dactylorchis majalis*), kluwenklokjes en Knolsteenbreek.

Het zuidoostelijk deel van het land, de strook tussen Echternach en Mondorf bestaat uit droge kalkgronden, evenals het dal van de Alzette ten noorden van de stad Luxemburg en de dalen van de Moezel en de beneden-Sure, die de grens met Duitsland en Saarland vormen. Deze streken zijn plaatselijk bijzonder rijk aan orchideeën. Minstens een dertigtal soorten komen er min of meer algemeen voor (zie de brochure no. 2 van het museum, die ik hierboven noemde). Zelfs het zeldzame vrouwen-schoentje (*Cypripedium calceolus*) is op enkele plaatsen aan de Moezel gevonden. Een orchideeën-vindplaats wil ik mijn lezers verklappen, voor geval zij eens in de tweede helft van juni dit land mochten bezoeken. Ruim 5 km ten noorden van de hoofdstad, waar de grote weg een scherpe bocht maakt, slaat U in oostelijke richting af, de spoorweg over, tot het dorpje Helmsange. Van dit plaatsje uit voeren landweggetjes in noord-oostelijke en zuidoostelijke richting naar de grashellingen, die de oostelijke afsluiting van het Alzette-dal vormen. Hoger op die hellingen, vlak onder of aan de bosrand, vond ik in het voorjaar 1955: muggenorchis (*Gymnadenia conopsea* en *odoratissima*), keverorchis (*Listera ovata*), Bruinrode wespenorchis (*Epipactis atropurpurea*), de Welriekende en Bergnachtorchis (*Platanthera bifolia* en *chrorantha*), Bleek Bosvogeltje (*Cephalanthera alba*), Spinnenorchis (*Ophrys aranifera*) en het Vogelnestje (*Neottia nidus avis*). De laatste soort komt in alle Luxemburgse bossen vrij veel voor.

In het kort nog iets over de fauna van Luxemburg, waarbij ik mij door gebrek aan deskundigheid tot enkele opmerkingen moet beperken.

Wat de vogels betreft zijn, zoals men zou kunnen verwachten, de zangers overvloedig vertegenwoordigd. Van de in Nederland minder algemene soorten noem ik o.a. de zwarte roodstaart (veel in de valleien van de stad Luxemburg), de grote gele kwikstaart en de Europese kanarie. Daarentegen ben ik getroffen door het geheel ontbreken van de weidevogels (kievit, grutto, tureluur en kempiaan), ondanks een ogenschijnlijk ruime keuze aan geschikte broedterreinen. Van de roofvogels zijn de valken en kiekendieven bepaald zeldzaam; ik ben ze althans nog niet tegengekomen. De roofvogel van Luxemburg is de buizerd. Ik herinner me bijna geen wandeling, waarop ik ze niet gezien heb, boven velden of rivierdalen of zittend in een boom langs de grote weg. Ook uilen zijn er veel. Regelmatig is 's avonds de roep van steenuil en ransuil te horen.

Tot besluit nog een enkel woord over wat zeker tot de prettigste belevenissen van de wandelaars in Luxemburg behoort: de ontmoeting met het reewild. Reeën kan men in elk bos tegenkomen, in de avondschemering of 's ochtends vroeg of, als men geluk heeft, ook midden op de dag. Een indruk van de grote omvang van de reeënstand krijgt men na een sneeuwval. Het stuiten op deze prachtige dieren is altijd weer een aardige ervaring, die men op de koop toe krijgt bij onderzoeken op ander gebied.